

УДК 339.137: 330.601

JEL Classification: O 30, O 33, F 02

DOI 10.35433/ISSN2410-3748-2021-1(28)-4

Ковпака Анастасія
асистент кафедри економіки, менеджменту,
маркетингу та готельно-ресторанної справи
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1913-133X>

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК КРАЇНИ ЯК РУШІЙНИЙ ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Дана публікація присвячена висвітленню проблеми забезпечення належного рівня національної конкурентоспроможності та визначення напрямів її підвищення в умовах сучасного конкурентного ринкового середовища. В контексті дослідження було визначено основні причини хронічного відставання України в системі міжнародних економічних відносин, серед яких: нераціональне використання ресурсного потенціалу країни, висока матеріаломісткість виробництва, енергомістка економіка, низька ефективність господарських реформ, фізичний та моральний знос виробничих фондів, відсутність достатнього фінансування сфери науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, високий рівень безробіття і прогресуюча тенденція еміграції науковців, несприятливий інвестиційний клімат та інші.

За основними факторами, які використовує світова спільнота при визначенні зростання конкурентоспроможності економіки країн, було визначено три групи показників, які складають основні конкурентні переваги в умовах нестабільної ринкової економіки, а саме: фактори виробництва, рівень надходження і спосіб залучення інвестицій та інноваційний потенціал країни.

Провести аналіз показників індексу людського розвитку та рівня конкурентоспроможності країни вдалося на основі даних Міжнародного інституту управління розвитку та Звіту ПРООН. Показники України в рейтингу інноваційних економік світу допомогли визначити основні причини технологічного відставання країни, на основі яких були запропоновані основні напрями розвитку інноваційної діяльності: державна підтримка наукоємного виробництва, переорієнтація сировинної спрямованості експорту України на інноваційну модель розвитку економіки, зниження залежності імпорту технологій, створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу.

Залучення інвестицій в розвиток технологій та інноваційний розвиток підприємств, стимулювання випуску високотехнологічної продукції та дотриманням стандартів якості є найважливішими кроками на шляху до переорієнтації економіки України на інноваційну модель соціально-економічного зростання.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інноваційна модель, інновації, високотехнологічна продукція, інноваційний бізнес.

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY AS A DETERMINING FACTOR OF INCREASING NATIONAL COMPETITIVENESS

This publication is devoted to highlighting the problem of ensuring the appropriate level of national competitiveness and identifying ways to increase it in today's competitive market environment. In the context of the study, the main reasons for Ukraine's chronic lag in the system of international economic relations were identified, including: irrational use of the country's resource potential, high material consumption, energy-intensive economy, low efficiency of economic reforms, physical and moral depreciation, lack of sufficient funding for research and development, high unemployment and the progressive trend of emigration of scientists, unfavorable investment climate and others.

According to the main factors used by the world community in determining the growth of competitiveness of the economy, three groups of indicators were identified, which are the main competitive advantages in an unstable market economy, namely: factors of production, income and investment and innovation potential.

It was possible to analyze the indicators of the human development index and the level of competitiveness of the country on the basis of data from the International Institute for Development Management and the UNDP Report. Indicators of Ukraine in the ranking of innovative economies of the world helped to determine the main causes of technological backwardness of the country, based on which the main directions of innovation development were proposed: state support of science-intensive production, reorientation of raw materials orientation of Ukraine's exports to conduct innovative business.

Attracting investment in technology development and innovative development of enterprises, stimulating the production of high-tech products and compliance with quality standards are the most important steps towards the reorientation of Ukraine's economy to an innovative model of socio-economic growth.

Keywords: *competitiveness, innovative model, innovations, high-tech products, innovative business.*

Постановка проблеми. XXI століття не припиняє дивувати новими викликами, які постійно змушують шукати нові способи утримання своїх ринкових позицій як для точкових мікроекономічних суб'єктів (утримання конкурентних переваг підприємствами в певній ніші), так і на макрорівні – збереження та примноження національної конкурентоспроможності. Процес євроінтеграційного входження України став відправним пунктом в розвитку економіки, що мав на меті посприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та покращенню рівня життя населення, налагодження тісної співпраці з іншими провідними країнами світу, випуску нової конкурентоздатної продукції, обмін технологіями та подоланням технологічної відсталості певних галузей, а також сприянню соціально-економічної стабілізації та модернізації економіки країни в цілому. Перші, і без того складні

кроки, зроблені в напрямку інтеграції в світовий економічний простір, були ускладнені новими перепонами, які принесла економічна криза, викликана пандемією коронавірусу. В таких умовах вкрай важливо знаходити нові та ефективні способи утримання та підвищення конкурентоздатності національної економіки. В Україні завжди гостро стояла проблема забезпечення належного рівня конкурентоспроможності продукції, яка б могла скласти конкуренцію аналогічній продукції іноземних товаровиробників. Наявність достатньої кількості природних і людських ресурсів нівелюється відсутністю високотехнологічних підприємств, які змогли б змінити сировинно-напівфабрикатну спрямованість експорту України. В даних умовах найкращим виходом з ситуації є подолання причин хронічного відставання України, шляхом залучення інвестицій в інноваційний розвиток підприємств, стимулюванням випуску високотехнологічної продукції, дотриманням стандартів якості та переорієнтацією економіки України на інноваційну модель соціально-економічного розвитку держави.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток сучасної теорії конкурентоспроможності внесли такі відомі зарубіжні і українські вчені як: Г. Азоев, М. Чумаченко, О. Нефедова, Л. Довгань, Д. Городня, Н. Кушнір, М. Портер, Д. Рікардо. Дослідженнями з питань збереження та примноження наявного науково-технологічного потенціалу країни та підвищення ефективності його використання займалися: М.

Денисенко, А. Гречан, М. Гаман, Й. Шумпетер, М. Кондратьєв, Л. Шаповалова.

Мета статті. Основна мета статті – виявити основні причини сповільнення темпу розвитку показника конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та обґрунтувати важливість спрямування ринкової економіки України в напрямку науково-технічного прогресу та розвитку інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. На шляху до прагнення України стати рівноправним членом європейської спільноти існує декілька перепон.

Знаходження шляхів підвищення рівня національної конкурентоспроможності є найвагомішою із них.

Ще наприкінці минулого століття М. Портер у своїй славнозвісній теорії конкурентних переваг акцентував увагу на тому, що наявність природних ресурсів не є передумовою отримання стійких конкурентних переваг. Конкурентоспроможність економіки країни залежить від здатності впроваджувати інновації, а недостатній природно-ресурсний потенціал може стати спонукаючим фактором розвитку високотехнологічних галузей економіки країн з обмеженими ресурсами. Україні притаманний різноманітний природно-ресурсний потенціал, однак світовий досвід демонструє чимало прикладів стрімкого економічного зростання країн за рахунок підвищення інноваційної активності, для яких фактори виробництва є лише засобом досягнення науково-технічного розвитку країни, а не їх основною конкурентною перевагою.

Нераціональне використання наявного сировинного потенціалу, недостатній рівень інвестування в розвиток високотехнологічних галузей промисловості, низька ефективність господарських реформ, недостатнє фінансуванням науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, відпив висококваліфікованих кадрів за кордон, фізичний і моральний знос основних виробничих фондів, зростання рівня безробіття, нестабільність національної валюти в наслідок загострення економічної кризи, зниження купівельної спроможності споживачів, низька якість виробленої продукції, загострення конкуренції на світовому ринку – є основними причинами відставання України в конкурентному середовищі.

При оцінці зростання економічних показників, світове економічне співтовариство аналізує такі основні фактори:

- інвестиції залучені з зовнішніх та внутрішніх джерел на підтримку сталого розвитку і економічного зростання країни;

- наявність потужної сировинної та матеріальної бази, а саме забезпеченість країни природними, трудовими, виробничими та іншими факторами;
- інноваційна діяльність та науково-технічний потенціал країни [4, с.11].

Таким чином, можна стверджувати, що діяльність, спрямовану на досягнення високих темпів економічного зростання, підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств і країни в цілому, необхідно здійснювати саме в напрямку вдосконалення даних структурних факторів.

За даними Міжнародного інституту управління розвитком в 2020 році Україна втратила одну позицію за індексом конкурентоспроможності та посіла 55 місце в рейтингу з 63 країн. Світовий центр конкурентоспроможності зазначив, що минулорічний лідер (Сінгапур) зумів втримати своє лідерство. Високі показники конкурентоспроможності демонструють Данія, Швейцарія, Нідерланди та Гонконг [7].

Невтішними є показники України в рейтингу інноваційних економік світу, які аналізують такі критерії як: витрати на розробки й дослідження, виробничі потужності та концентрацію високотехнологічних підприємств. Україна посіла 56 місце з 60, опустившись на 3 сходинки порівняно з минулим роком.

Проте спостерігаються і позитивні тенденції. Згідно з даними доповіді ПРООН про стан людського розвитку в 2020 році значення показника індексу людського розвитку України зріс на 7,4% від 0,725 до 0,779. За значенням показника ІЛР Україна займає 74 місце серед 189 учасників, що відносить її до країн з високим рівнем людського розвитку [7]. Технологічний розрив між Україною та розвиненими країнами щороку поглиблюється. Людський фактор та доступ до знань є найголовнішою складовою інтелектуального потенціалу країни. Він накопичується аналогічно матеріальним і фінансовим капіталам, шляхом залучення інвестицій в розвиток освіти, науки і техніки. Однак, такі вкладення в довгостроковій перспективі цілком себе виправдовують. Зростання

інноваційного потенціалу економіки безпосередньо пов'язане з чітко налагодженою співпрацею освіти та бізнесу. Джерелом інновацій є знання, які втілюються у такі форми як: патенти, нововведення, винаходи, авторські свідоцтва – саме вони становлять конкурентні переваги. Інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, зумовлює випуск нової конкурентоспроможної продукції на ринку.

Україна цілеспрямовано працює в напрямку інноваційного розвитку. Доказом цього є проект «Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року» та «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» [1].

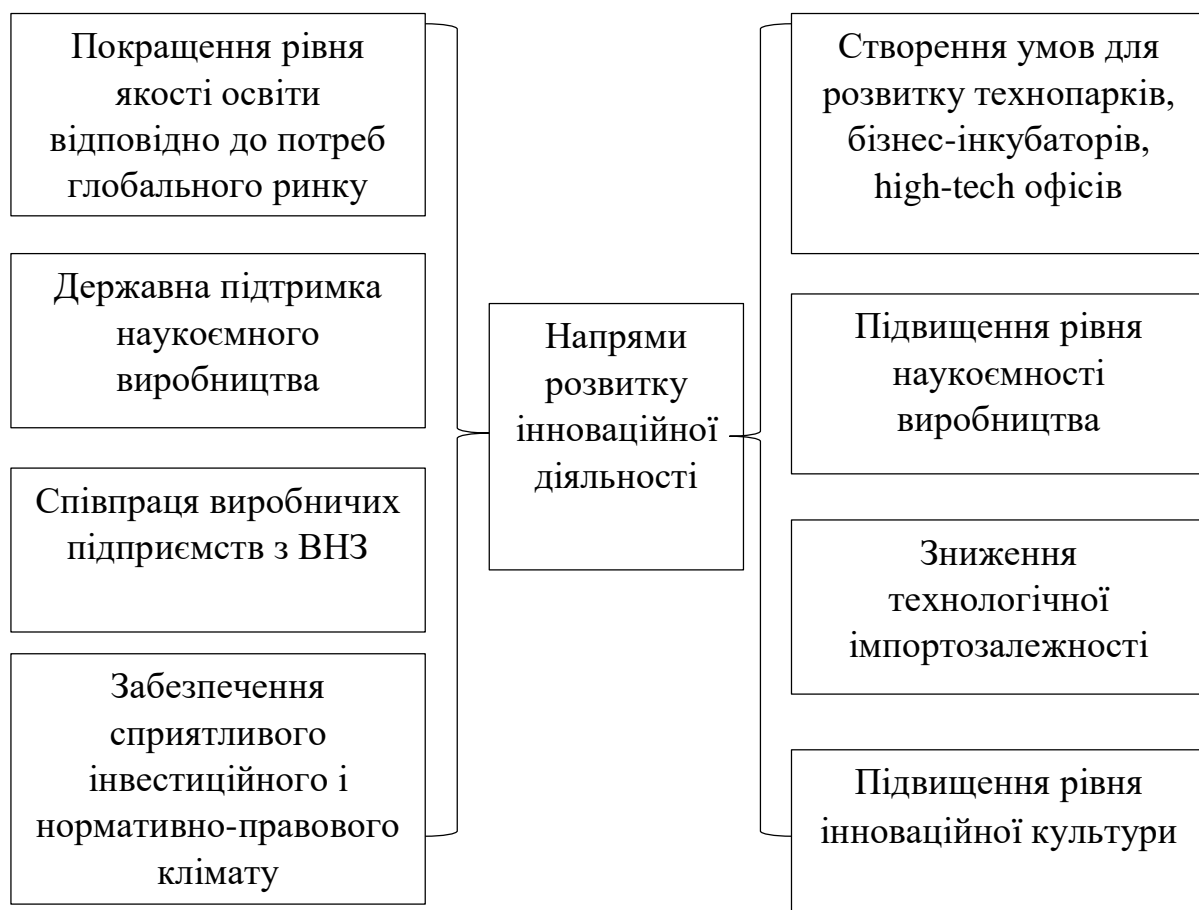

Рис. 1. «Напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні»

Джерело: розробка автора на основі [2,3,6].

В основу довгострокової стратегії економічного розвитку закладені принципи підвищення технологічності, ефективності існуючого виробництва,

зростання конкурентоздатності, розвитку високотехнологічних виробництв. Державна політика передбачає наступні напрями досягнення цілей економічного розвитку (рис. 1.).

Витрати України на виконання наукових досліджень складають 0,77% ВВП. При чому високотехнологічні галузі формують 6 % ВВП країни та 5,5% експорту. Реалізація Стратегії розвитку інноваційної діяльності передбачає підвищення ключових показників ефективності (таблиця 1).

Таблиця 1

Ключові показники ефективності (очікувані результати)

ПОКАЗНИКИ	2015	2020 прогноз	2025 прогноз
Наукоємність ВВП, %	0,77	1,5	2,5
Питома вага продукції високотехнологічних галузей в ВВП, %	6	11	14
Питома вага високотехнологічної продукції в обсязі експорту товарів і послуг, %	5,5	9,0	15,0
Середня зношеність основних засобів реального сектору, %	75	60,0	50,0
Прямі іноземні інвестиції в високотехнологічні галузі, млрд. дол США	-	6,5	9
Кількість випускників STEM, тис. чол	100	120	150

Джерело: [5].

Таким чином, від впровадження стратегії інноваційного розвитку очікується: збільшення кількості суб'єктів господарювання, що займаються винахідництвом та надають послуги із комерціалізації технологічних рішень; збільшення надходжень від експорту наукоємної продукції та використання об'єктів інтелектуальної власності; зростання частки підприємств, що займаються інноваціями [8].

Висновки. Конкурентоспроможність України на світовому ринку прямопропорційно залежить від стратегії інноваційного розвитку та функціонування високотехнологічних підприємств. Інноваційно орієнтоване

спрямування стане можливим завдяки: системним змінам в методах державного регулювання розвитку сфер економіки та освіти; прискореному темпу розвитку техніки; формуванні інноваційної культури та нових наукових інститутів. Отож, найкращим рішенням подолання технологічного розриву та підвищення рівня національної конкурентоспроможності є впровадження інноваційної моделі високотехнологічного розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: прийняте 10 лип. 2019 року №526-р//Офіційний вісник України. –2019.–№57.– 30 лип. – 139 с.
2. Закон України Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні: прийнятий 08 верес. 2011 року № 3715-VI// Відомості Верховної Ради України.– 2012.–№19-20. – 18 трав.– 799 с.
3. Сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/>.
4. Шаповалова Л.В. Складові національної інноваційної системи та рівень їх розвитку в Україні / Л.В. Шаповалова // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, сер. «Економіка». –2011.– № 121-122, С. 94-98.
5. Провайдинг інновацій: підручник / М.П. Денисенко, А.П. Гречан., М.В. Гаман. – Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. – 448с.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року. – Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/nras/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku/>
7. Спеціальне видання Глобального звіту про конкурентоспроможність за 2020 рік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf.

8. Дзюба О.М. Економічно-правовий аналіз реалізації «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» [Електронний ресурс] / О.М. Дзюба, О.Є. Шевченко//Економіка та суспільство. – 2021. – № 23

REFERENCES

1. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku: pryiniate 10 lyp. 2019 roku №526-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Strategy for the development of innovation for the period up to 2030: adopted July 10. 2019 №526-r]. (2019, July 30). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 526-r, p.139 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy Pro priorytetni napriamky innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: pryiniaty 08 veres. 2011 roku № 3715-VI [Law of Ukraine On priority innovation activities in Ukraine: adopted on September 8. 2011 № 3715-VI]. (2012, May 18). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, № 3715-VI, p. 799 [in Ukrainian].
3. Sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *www.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Shapovalova L.V. (2011) Skladovi natsionalnoi innovatsiinoi systemy ta riven yikh rozvytku v Ukraini [Components of the national innovation system and the level of their development in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa of Taras Shevchenko National University of Kyiv, ser. "Economy"*, 121-122, 94-98 [in Ukrainian].
5. Denysenko, M.P., Hrechak, A.P., Haman, M.V. (2008). *Providynh innovatsii [Innovation provisioning]*. Kyiv: «Vydavnychiy dim «Profesional» [in Ukrainian].
6. Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [Strategy of innovative development of Ukraine for the period up to 2030] (n.d.). *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku/> [in Ukrainian].

7. Spetsialne vydannia Hlobalnoho zvituu pro konkurentospromozhnist za 2020 rik [The Global Competitiveness Report Special Edition 2020.]. (n.d.). [www3.weforum.org](http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf). Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf. [in English].
8. Dziuba O.M. (2021). Ekonomichno-pravovyi analiz realizatsii «Ctratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku» [Economic and legal analysis of the implementation of the "Strategy for the development of innovation for the period up to 2030"]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 23 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.05.2021